

УДК 94(564.3):339.923.061.1«1960/2004»

<http://doi.org/10.17721/2524-048X.2019.12.28-47>

Станіслав Ковальський,

кандидат історичних наук, доцент
Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова

КІПРСЬКЕ ПИТАННЯ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ (1960-2004 РР.)

Анотація. Стаття присвячена дослідженню кіпрського питання в контексті європейських інтеграційних процесів від проголошення острова незалежною державою до вступу Республіки Кіпр до ЄС в 2004 р. Вивчаються форми та етапи інтеграційних процесів, до яких був залучений Кіпр в другій половині ХХ ст., де європейський вектор відіграв велике значення в історії Кіпру. Аналізуються дві основні стратегії кіпрської держави по відношенню до європейської спільноти. Виокремлюється асоційоване членство, притаманне зовнішній політиці Кіпру часів «холодної війни», та шлях до повноцінної інтеграції, характерний для 1990-х рр. Надається характеристика внутрішніх та зовнішніх проблем, які формували кіпрське питання та гальмували процес зближення Кіпру з європейською спільнотою. Розглядаються як наукові, так й політичні точки зору грецької, турецької та британської сторін щодо кіпрської євроінтеграції. Аналізуються економічні та політичні стимули кіпрської держави для асоціації з ЄС. Правовий процес, що супроводжував адаптацію Кіпру до норм ЄС в останнє десятиліття ХХ ст., займав особливе місце в політиці європейських держав того часу. Невизначений статус турецької громади острова також викликав занепокоєння у європейській спільноті. Для Туреччини, яка багато десятиліть проводила власну політику, спрямовану на зближення з Європою, інтеграція Кіпру створила окрему проблему, що також стало предметом дослідження статті.

Ключові слова: *Європейський Союз, кіпрське питання, Кіпр, інтеграційні процеси, Туреччина, «Порядок денний 2000», розширення ЄС 2004 р.*

Постановка проблеми. Кіпрський досвід європейської інтеграції – нетиповий прецедент з точки зору норм міжнародного права. Особливої актуалізації для України кіпрський сценарій набув після трагічних подій 2014 р. Республіка Кіпр на момент підписання договору про інтеграцію з Європейським Союзом мала схожі із сучасною Україною проблеми, що тривали на території острова не одне десятиліття. Кіпр був прийнятий в «об'єднану Європу» із невирішеними територіальними проблемами, законсервованим збройним конфліктом, невизнаним державним утворенням, незавершеною миротворчою операцією, складною системою міжнародного опікунства тощо. Знаходячи компроміси із міжнародною спільнотою та розвиваючи економіку та соціальний сектор, греки-кіпріоти довели, що високої мети можна досягти й при наявності зазначених проблем.

Огляд публікацій. В українській історіографії при наявності великої кількості праць, присвячених європейській інтеграції, майже відсутні спеціальні роботи по європейському аспекту кіпрської проблеми. Серед найбільш вагомих робіт в цьому напрямку можна назвати статті Б. І. Гуменюка [1], С. В. Ковальського [3], О. В. Троніної [3]. У 2017 р. Ю. Ф. Ясірова присвятила дисертацію на здобуття ступеня кандидата політичних наук проблемі партійної структури Кіпру в умовах євроінтеграції [5]. Серед грецьких та греко-кіпрських авторів найбільший резонанс по цій темі викликали роботи А. Сепоса [24], К. Періклеуса [20], С. Ставрідіса [27]. Турецькі дослідники також не залишили цю проблему поза увагою. Серед них можна назвати М. Мюфтюлер-Бака та А. Гюней [13]. Досліджували вказане питання й європейські вчені. Наприклад, британський автор Дж. Кіріс [16] проаналізував кіпрську проблему в євроінтеграційних процесах з прогрецьких позицій, а інший науковець з Великої Британії Н. Наджент розглянув ситуацію з протурецької точки зору [19].

Процес інтеграції Кіпру в європейську спільноту в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. відбувався поступовими кроками, перериваючись внутрішніми та зовнішніми кризами. Інтеграційний досвід Кіпру був різноплановим і його можна розподілити на декілька етапів, кожен з яких залишив свій відбиток та допоміг адаптуватися до міжнародної спільноти.

Першим етапом можна назвати колоніальну інтеграцію, яка тривала з останньої третини ХІХ ст. до проголошення незалежності Кіпру в 1960 р. Входження Кіпру в Британську імперію було неоднозначним процесом. З одного боку, острів інтегрувався в колоніальну систему, її інфраструктуру (особливо після втрати Великою Британією Суецького каналу після 1956 р.) та юридичну площину. З іншого боку, в кіпрському суспільстві назрівали децентралізаторські тенденції за двома напрямками. Проявлялись антибританські настрої, які керувались греками-кіпріотами. Інша децентралізаторська тенденція тягнула за собою розкол суспільства за етнічною ознакою, до чого були схильні як греки так й турки-кіпріоти.

Після проголошення незалежності Кіпру виокремився особливий етап постколоніальної інтеграції, коли Кіпр увійшов у Британську Співдружність. Ця форма інтеграції надавала право Великій Британії проводити політику того, що британський дослідник Роберт Джонсон називав «неформальним імперіалізмом» [14, р. 6]. Існувала точка зору, згідно якої приналежність Кіпру до Співдружності стала однією з причин кіпрського конфлікту 1963-64 рр. та війни на острові в 1974 р.

Але спостерігалась й інша тенденція. В другій половині 1970-х рр., після розколу острова на грецьку та турецьку частини, для греків-кіпріотів належність до Співдружності сприятливо вплинула на економічний розвиток. Кіпрська валюта, знаходячись в зоні британського фунту, була однією із найстабільніших в світі. Існували сприятливі умови для торгівлі із іншими членами Співдружності, що також позитивно відобразилось на туристичній сфері та інших галузях кіпрської економіки. Саме ці зв'язки були підґрунтям для укріплення грецької громади острова, створивши юридичні та соціальні

умови для прийняття держави в ЄС на початку XXI ст. Натомість, турецький анклав, який був відірваний від Республіки в 1974 р. і затвердив свій статус невизнаної держави в 1983 р., потерпав від фінансової нестабільності. Турецька ліра не могла забезпечити економіку цієї частини острова. А політична нестабільність в самій Туреччині негативно впливала на Північний Кіпр. Подальші референдуми, що відбулися після 2004 р. вказували на намагання повернутись до об'єднаного діалогу за ініціативою турків-кіпріотів.

Незважаючи на те, що з моменту проголошення незалежності Кіпр увійшов до Руху неприєднання, в 1961 р. він став членом Ради Європи, а в 1962 р. подав заявку до вступ до Європейського Економічного Співтовариства (далі – ЄЕС). Жорстка позиція президента Франції Шарля де Голля по відношенню до Лондона автоматично відобразилась й на долі Кіпру. Тому, постколоніальна інтеграція острова мала негативні міжнародні наслідки. Зовнішньополітичні проблеми, що стояли перед Великою Британією в Європі 1960-х рр. ставали проблемами Кіпру. А одним із головних європейських проблем Лондона в той час були складні відносини із Шарлем де Голлем та суперечкою із ним щодо майбутньої долі «об'єднаної Європи». Французький національний лідер, розвинувши інтеграційні перспективи в рамках Франції, Німеччини та Італії із залученням країн Бенілюксу, був противником розширення європейського економічного простору за рахунок інших держав. В першу чергу це стосувалось головного конкурента Франції на європейській арені – Великої Британії. А вслід за Лондоном відмову у включенні до ЄЕС отримала й союзниця по Співдружності – Республіка Кіпр. Отже, перша спроба економічної асоціації Кіпру із Європою провалилась.

Після провалу першої спроби Велика Британія вдалася до альтернативної форми європейської інтеграції. За ініціативою Лондона була утворена організація під назвою Європейська асоціація вільної торгівлі. До 1972 р. Велика Британія відігравав в ній провідну роль, взаємодіючи із скандинавськими країнами, Швейцарією та Австрією. Але Кіпр залишився в осторонь від цих перспектив, займаючись власними етнічними та політичними

проблемами, що загострились після 1963 р. Тому до альтернативної євроінтеграції за британським зразком Кіпр не долучався.

Поворотом у відносинах між Кіпром та європейськими країнами, який можна назвати другою спробою укласти асоційовані договори, був кінець 1960-х рр. У цей період новий президент Франції Жорж Помпиду переглянув зовнішньополітичні пріоритети своєї держави в тому числі й по відношенню до Великої Британії. Зміни торкнулись умов вступу нових членів до ЄЕС, що призвело до підписання Кіпром договору про асоціацію. В грудні 1969 р. в Гаазі Ж. Помпиду запропонував програму розширення ЄЕС. Встановлення зв'язків Кіпру з ЄЕС мало пройти в два етапи переговорів. Перша стадія, згідно документам, закінчувалась 30 червня 1977 р. Друга – через п'ять років після того. Метою інтеграції було встановлення з європейськими країнами спільного митного тарифу на 70 % кіпрської промислової продукції, 40 % цитрусових тощо. Кіпр в свою чергу зобов'язався поступово знижувати своє мито на імпорт європейських товарів на 35 % [8]. Політичну та правову інтеграцію договір на даному етапі не передбачав.

Асоційований процес був призупинений в липні 1974 р. у зв'язку з політичною кризою. Державний переворот, скоєний грецьким режимом «чорних полковників» та турецька інтервенція, яка закінчилась окупацією 40 % території, унеможливили подальшу асоціацію із ЄЕС. Європейська Рада обмежилась висловленням свого занепокоєння подіями на острові в спеціальній резолюції [23, р. 9-10]. Європейська спільнота назвала дії Греції та Туреччини порушенням суверенітету Кіпру і закликала не допустити подальшої агресії та виконати умови ООН щодо припинення вогню. [22, р. 12]. Рекомендації європейської громади передбачали поновлення контролю ООН та негайне виведення турецьких військ з острова. В цьому ж документі європейська сторона запропонувала своє посередництво на переговорах.

Під час турецької військової операції західноєвропейські країни здійснили показові демарші в Афінах та Анкарі [2, с. 78]. Міністр закордонних справ Франції від імені дев'яти членів ЄЕС зробив офіційну заяву, в якій

закликав признати суверенітет Республіки Кіпр. Але ЄЕС не було однозначним в своєму відношенні до кіпрських подій. Франція мала економічні інтереси в Греції і тому більш симпатизувала греко-кіпрській стороні. Крім того, відразу після поглиблення кризи в Афінах відбулась зміна влади. Новий уряд відразу проголосив вихід з НАТО за французьким зразком. Тобто проявилися риси, які об'єднували ці дві країни. Велика Британія та Німеччина однаково відносились до обох сторін конфлікту [2, с. 78], але вслід за США були схильні більше підтримувати Туреччину. Британський дослідник Джордж Кіріс оцінив дії ЄЕС в період конфлікту 1974 р. як провальні [16, р. 88]. Звинувачення, які закидались європейській спільноті, – декларативність та формалізм, який не мав під собою реальних практичних дії для вирішення кіпрської ситуації.

Отже, кіпрська криза 1974 р. призупинила переговорний процес і тимчасово унеможливила другу стадію договору про асоціацію. Але це не означало повної економічної та політичної ізоляції острова. В 1976 р. Кіпр прийняв європейські стандарти сільського господарства по вирощуванню цитрусових та картоплі. З цього приводу була складена спеціальна комісія з європейських фахівців [28, р. 731]. Це свідчило про зацікавленість Європи у спеціалізованій торгівлі з островом у той період. З 1977 р. почали укладатися протоколи з економічної та технічної співпраці з Нікосією. Договори були дуже різноманітні, їх спектр варіювався від «Програми по водозабезпеченню» до фінансових угод на загальну суму в десятки мільйонів доларів [12].

15 вересня 1977 р. в Брюсселі був підписаний «Додатковий протокол», за яким перша стадія асоційованого процесу продовжувалась до 31 січня 1979 р. Усі умови попередньої угоди зберігались без змін. В травні 1977 р. ЄЕС та Кіпр підписали ще дві угоди, які відносились до сільськогосподарської продукції Середземноморського регіону та її розповсюдження на території Західної Європи. Трохи пізніше, в 1980 р. була укладена транзитна угода. Поворотним пунктом в європейській політиці Кіпру був перехід в другу стадію асоційованої угоди. Це відбулось на 10 років пізніше, ніж було передбачено в першій редакції документу. 22 травня 1987 р. в Брюсселі представники Кіпру та ЄЕС

підписали договір про митний союз. Ця угода відкрила нові перспективи для розвитку Республіки. Цей крок надав Кіпру можливість залучитись до інтеграційних процесів в Європі, та врешті решт стати її повноправним членом. 1 січня 1988 р. другий етап договору про митний союз офіційно вступив в силу, повна імплементація планувалась не пізніше 2003 р.

У кінці 1980-х рр. кіпрський уряд став розмірковувати про можливість розширення діапазону співпраці із ЄС. В 1988 р. після президентських виборів та перемоги незалежного кандидата Георгіоса Васіліу було проголошено курс на перехід від звичайного митного союзу до повноцінного членства в ЄС. Британський дослідник Н. Наджент вважає, що мотивом для такого серйозного кроку була не економічна, а політична доцільність [19, р. 136]. З одного боку, Кіпр отримав можливість перекласти частину відповідальності на нового міжнародного гравця. Н. Наджент зауважував, що після турецької військової операції в 1974 р. та утворення невизнаної Турецької Республіки Північного Кіпру (далі – ТРПК) у кіпрській владі зникла довіра до ООН як міжнародного гаранта. З іншого боку, визнання грецької частини Кіпру членом ЄС надавало би додаткових гарантій безпеки у відносинах із Туреччиною [19, р. 136]. В цьому Н. Наджент сходився у думці із турецькими дослідниками. Наприклад, Мелтем Мюфтюлер-Бак та Айлін Гюней знаходили в рішенні Кіпру вплив Греції [13, р. 285-286] та її перспективи тиснути на Туреччину по всіх аспектах, пов'язаних із європейським вектором Анкари. Туреччина опинилась в ситуації, коли вона з юридичної точки зору могла бути звинувачена в окупації частини території ЄС. Ці обставини спричиняли серйозну шкоду економічним та політичним інтересам Туреччини.

Офіційна Анкара зайняла негативну позицію щодо включення Кіпру до ЄС. По-перше, з точки зору турецького уряду, Конституція 1960 р. обмежувала дії Кіпру і забороняла Нікосії вступати в будь-яку міжнародну структуру, куди одночасно не входили її країни-гаранти (тобто Велика Британія, Греція та Туреччина). По-друге, комісії ЄС співпрацювали лише із греками-кіпріотами, отримуючи від них інформацію та юридичні гарантії. Ігнорування турків-

кіпріотів, з точки зору Анкари, робило роботу європейських структур некомпетентною [13, р. 186]. Вказані тези використовувались в прес-релізах турецького МЗС з 1990 до 2004 рр. Але така аргументація суперечила реальній ситуації. Конституція 1960 р., фактично втратила свою чинність, з точки зору самих турок, після окупації частини острова в 1974 р. Після проголошення ТРПК в 1983 р. для турецької сторони поняття «єдиний Кіпр» перестало існувати, вони визнавали в Північному Кіпрі суверенну державу. Тому заяви зовнішньополітичних відомств після 1990 р. були спробою пристосуватись до нових міжнародних реалій після завершення «холодної війни».

Британський дослідник Джеймс Кер-Ліндсей, пов'язував рішення Кіпру із новим зовнішньополітичним курсом Великої Британії в кінці 1980-х рр. Спостерігалось повторне зближенням обох країн [15, р. 189]. На думку вченого, Маргарет Тетчер підтримала заявку Кіпру та створила сприятливі умови для прийняття держави до ЄЕС. В цілому, крім економічної та політичної доцільності, можна виокремити умови завершення «холодної війни» як системну причину посилення інтеграційних процесів в Європі, до яких залучився й Кіпр.

4 липня 1990 р. Кіпр перевів свої наміри в практичну площину, подавши відповідну заявку на повноцінну європейську інтеграцію. Для цього держава мала пройти серйозну перевірку на відповідність своєї соціальної, економічної та юридичної системи європейським стандартам. Для Кіпру перевірка тривала 3 роки й завершилась в 1993 р. позитивною відповіддю. Європейська комісія дуже високо оцінила перспективи Кіпру, відмітила високу ступінь заохочення обох громад до мирного зближення та сприянню безпеки в Європі [25, р. 137].

У червні 1994 р. на зустрічі Європейської Ради в Корфу кіпрська заявка до Європейського Союзу розглядалась окремо. Головна проблема полягала у відповідності поточної політичної ситуації на острові із вимогами ЄС щодо участі в інтеграційному процесі. Європейська Рада внесла Кіпр та Мальту в наступну чергу розширення ЄС без додаткових умов [29, р. 13]. Перемогою кіпрської дипломатії можна назвати те, що вирішення кіпрської проблеми в

документі не визначалось як умова включення до ЄС. Тобто, заявка Кіпру приймалась без урахування територіальних та політичних проблем. Враховувались тільки економічні критерії та соціальні гарантії, які могла надати грецька громада острова. Дж. Кіріс визначив три аспекти, що вплинули на позитивне рішення по Кіпру в 1994 р.: дипломатичний успіх Греції, великий прогрес Республіки Кіпр у виконанні умов асоціації та непримирима позиція турків-кіпріотів, що не залишила шансів на реінтеграцію Кіпру до його вступу до ЄС [16, р. 89]. Турецька ж точка зору полягала в тому, що греки мали інструментальну можливість провалити весь проект «східної інтеграції» в разі проблем із кандидатурою Кіпру і, таким чином, шантажували ЄС [13, р. 289].

Рішення декларації в Корфу затверджувалось повторно на подальших зустрічах ЄС у Каннах та Мадриді (1995 р.) та у Флоренції (1996 р.) [13, р. 286]. У грудні 1997 р. на зустрічі Європейської Ради в Люксембурзі Кіпр був офіційно включений до списку кандидатів на членство у ЄС. До так званого «порядку денного 2000» окрім Кіпру увійшли Угорщина, Польща, Естонія, Чехія та Словаччина [7].

У березні 1998 р. почався переговорний процес по формулі 5+1, тобто всі кандидати окрім Кіпру отримали статус «продвинуті». З ними проводились співбесіди на рівних умовах. Із урядом Кіпру спілкування тривало на особливих умовах [19, р. 140]. У листопаді 1998 р. на Брюссельському саміті Європейської Ради були узгоджені необхідні деталі для підписання фінальних документів.

По завершенню переговорів в 1999 р. з'ясувалось, що серед всіх кандидатів найбільшого успіху у виконанні умов та стандартів ЄС досягла кіпрська сторона. Тому в грудні 1999 р. на саміті ЄС в Гельсінкі Кіпр був остаточно затверджений як країна, що приєднається до ЄС найближчим часом. При чому теза про необов'язковість вирішення територіальних та інших суперечок на острові залишилась в документах [13, р. 282]. 23-25 березня 2000 р. відбулась місія уповноваженого комісара ЄС Гюнтера Ферхойгена на Кіпр [9]. Наступного року європейський чиновник зустрівся із лідерами острова, але його прогноз на міжетнічний діалог був негативним [26]. З 2001 по

2003 рр. тривали раунди переговорів між Г. Клірідісом та Р. Декташем під егідою ООН, які завершилися в квітні 2003 р. без очікуваного результату.

Втім, відповідно до рішень комісії ЄС, результат переговорів між етнічними громадами Кіпру вже не впливав на інтеграційний процес. В аспектах правової та економічної інтеграції офіційний Кіпр робив успіхи. В 2002 р. комісія по євроінтеграції постановила, що всі вимоги виконані, а Кіпр повністю підготовлений до завершальної стадії включення до «об'єднаної Європи». Наступного року відбулись необхідні процедури для завершення процесу євроінтеграції. Примітною подією було впровадження «дорожньої карти» Коффі Аннана по кіпрському питанню та референдуму напередодні вступу Кіпру до ЄС. На референдумі з'ясувалось бажання населення обох громад острова возз'єднатися. З'ясувалось, що 76 % греків кіпріотів висловились проти возз'єднання острова [16, р. 92]. Це свідчило про те, що разом з євроінтеграцією греки-кіпріоти побачили нові перспективи свого розвитку. Кіпрська проблема перейшла на якісно новий рівень і об'єднання острова перестало цікавити греків-кіпріотів. Проте, після референдуму турецькі науковці та політики, посилаючись на заяви грецьких урядовців, висловили побоювання, що подальші кроки Кіпру приведуть до виконання історичної мети Афін – єнозису (тобто приєднання острова до материкової Греції) вже в політичних кордонах ЄС [13, р. 285].

16 квітня 2004 р. Кіпр разом із 9 іншими країнами-кандидатами підписав договір про асоціацію, а 1 травня став повноправним членом ЄС [10]. Через місяць Європейська комісія прийняла спеціальні пропозиції щодо припинення «ізоляції громади турків-кіпріотів». Документ передбачав економічну допомогу громаді в розмірі 259 млн. євро, встановленню пільгових умов перетину «зеленої зони» між двома частинами острова та сприянню торгівлі із турками-кіпріотами [11]. Втім, з того часу питання щодо невизнаної ТРПК залишається актуальним. Це пов'язано із надмірною інтернаціоналізацією кіпрського питання та втягненням в конфлікт інших, більш крупних, гравців регіону, які в

свою чергу також мають інтереси щодо вступу в ЄС. Серед таких зацікавлених країн залишається Туреччина.

Туреччина вважалась гарантом турецької громади на острові з 1960 р. Після 1983 р. Анкара стала єдиною державою яка визнала ТРПК, що в подальшій перспективі значно заважало розвитку відносин із ЄС та гальмувало прогрес власної інтеграції із європейською спільнотою. Слід зазначити, що Туреччина приділяла велике значенні співробітництву з європейською спільнотою та намагалась залучитись до євроінтеграції ще на ранній стадії. Анкара подала заяву до вступу у ЄЕС в 1959 р. Підписання договору про асоціацію відбулось в 1963 р., а набуло чинності 1 грудня 1964 р. Кожний етап розширення ЄС супроводжувався додатковим підписанням цієї угоди із новими членами європейської спільноти. Так в 1981 р. договір підтвердила Греція, а в 2005 р. свій підпис під документом поставили високопосадовці Республіки Кіпр [6]. Втім, до сьогодні Туреччина залишається одним із найстаріших кандидатів на вступ до ЄС.

З моменту вступу Греції до ЄЕС в 1981 р., на думку турецьких дослідників, тиск на Туреччину значно посилювався. Так, вето Греції унеможливило імплементацию «джентльменського» договору в рамках ЄЕС про експорт товарів у Велику Британію та Ірландію [13, р. 285]. На засіданні Європейської Ради в Дубліні в 1990 р. було заявлено, що «бачення відносин Туреччини з Європейським Союзом на пряму пов'язано із позицією Анкари в кіпрському питанні» [цит. по: 18, р. 17]. А 35 параграф заключного акту Люксембурзького саміту 1997 р. робив відповідальним за вирішення кіпрського конфлікту, не на Кіпр чи Грецію, а виключно Туреччину. «Європейська Рада проголошує, – зазначалось в документі, – що зв'язки Туреччини з Європейським Союзом (...) залежать від проведення державою політичних та економічних реформ (...), включаючи прийняття стандартів прав людини, які діють в ЄС; поваги та захисту етнічних меншин; встановлення задовільних та стабільних відносин між Туреччиною та Грецією; (...); підтримці переговорів,

які тривають під егідою ООН, щодо вирішення проблеми на Кіпрі на основі Резолюції Ради Безпеки ООН» [17, р. 7].

Отже, кіпрське питання перетворилось на інструмент тиску Греції на Туреччину в питаннях євроінтеграції. Наприклад, грецька сторона два рази накладала вето на рішення європейської комісії по митним угодам з Туреччиною в 1994 та 1995 рр. [13, р. 287] У 1998 р. МЗС Туреччини опублікувало прес реліз в якому розкритикувало участь «Грецької адміністрації південного Кіпру» (як турки називають Республіку Кіпр) в переговорному процесі на Брюсельському саміті. Позиція Туреччини полягала у наступних позиціях: заявка греків кіпріотів про вступ у ЄС порушує норми міжнародного права, цюрихсько-лондонські угоди 1959 р. та кіпрська Конституція 1960 р. суперечать діям греко-кіпрської сторони, Туреччина та ТРПК заперечують заявці, що подали греки-кіпріоти, деякі європейські держави (Франція, Німеччина, Нідерланди, Італія) розуміють небезпечність такого кроку [21].

Турки-кіпріоти на початку 2000-х рр. були схильні до оптимізму щодо можливої євроінтеграції. Втім, у 2011 р. показник «єврооптимістів» серед турецької громади Кіпру суттєво знизився. За підрахунками Дж. Кіріса, в 2011 р. лише 48 % мешканців турецької частини острова були за євроінтеграцію, тоді як в 2005 р. цей показник складав 71 % [16, р. 94]. На ставлення турків-кіпріотів до Європейського Союзу вплинула відсутність достатньої економічної допомоги, проблеми з турецькою інтеграцією та економічна криза 2008 р. На поточний момент з регулярністю в один два роки повторюються переговори між лідерами обох частин острова, тривають міжнародні наради на рівні ООН та ЄС. Втім, вирішення кіпрського питання до сьогодні не знайдено. Єдиний позитивний прогрес, який проявив себе, – це бажання сторін конфлікту інтегруватися в ЄС та її структури.

Отже, Кіпр пройшов довгий шлях до «об'єднаної Європи». Від колоніальної та постколоніальної інтеграції з Великою Британією до повноцінного членства в ЄС. Кіпрський досвід євроінтеграції унікальний в тому, що держава, яка подавала заявку на асоціацію, а потім на інтеграцію з

європейською спільнотою, мала цілий комплекс невирішених проблем територіального та юридичного характеру. Втім, бажання грецької громади острова стати повноправним членом ЄС створило мотивацію для кіпріотів, які за 10 років змогли адаптувати свою економіку, соціальну та правову систему під європейські стандарти. Кіпр далеко випередив в цьому процесі інших кандидатів на вступ у 2004 р. І, хоча, остаточно міжетнічна суперечка на острові не вирішена, зміни в позиції турків-кіпріотів та Туреччини вказують на їх готовність переглянути власну позицію та сісти за стіл переговорів. Тому інтеграція з Європою та економічні вигоди, які цей процес гарантує, можуть стати міцним стимулом для вирішення складних міжнародних питань.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гуменюк Б. І. Кіпрське питання: шлях до вирішення (проблеми та перспективи) / Б. І. Гуменюк // Україна дипломатична. – К., 2004. – Вип. IV. – С. 418-444.
2. Европеизация и разрешение конфликтов: конкретные исследования европейской периферии / М. Валь, Б. Коппитерс, М. Эмерсон. – М., 2005.
3. Ковальський С. В. Кіпрський досвід євроінтеграції (1970-1980-ті рр.) / С. В. Ковальський // Всесвітня історія та актуальні проблеми міжнародних відносин. – Луганськ, 2006. – Вип. 2. – С. 86-89.
4. Троніна О. В. Кіпрський конфлікт: історико-політологічний аналіз / О. В. Троніна // Науковий Вісник Дипломатичної Академії України. – 2003. – Вип. 8. – С. 144-151.
5. Ясірова Ю.Ф. Парти́йна система Республіки Кіпр в умовах євроінтеграції. Дисертація на здобуття ступеня кандидата політичних наук / Ю.Ф. Ясірова. – Маріуполь, 2017. – 238 с.
6. Additional Protocol to the Agreement establishing an Association between the European Economic Community and Turkey following the enlargement of the European Union // Official Journal of the European Union. 30.09.2005. – P. 58-68.

7. Agenda 2000. For a Stronger and Wider Union. July 15, 1997. Bulletin of the European Union. Supplement 5/97 [Electronic Resource] – Mode of Access: https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-history/agenda-2000/com97-2000_en.pdf – Last Access: 09.02.2019.

8. Agreement Establishing an Association Between the European Economic Community and the Republic of Cyprus [Electronic Resource] – Mode of Access: <https://wits.worldbank.org/GPTAD/PDF/archive/EC-Cyprus.pdf> – Last Access: 09.02.2019.

9. Commissioner Günter Verheugen in Cyprus to support UN proximity talks and to praise the country's progress towards enlargement, Brussels March 22, 2000. IP/00/285 [Electronic Resource] – Mode of Access: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-00-285_en.htm – Last Access: 09.02.2019

10. Cyprus and the EU. The Embassy of the Republic of Cyprus in Rome [Electronic Resource] – Mode of Access: http://www.mfa.gov.cy/mfa/embassies/embassy_rome.nsf/DMLcyeu_en/DMLcyeu_en – Last Access: 09.02.2019.

11. European Commission, Commission Proposes Comprehensive Measures to end Isolation of the Turkish Cypriot Community, Brussels, July 7, 2004, IP/04/857 [Electronic Resource] – Mode of Access: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-04-857_en.pdf – Last Access: 09.02.2019.

12. Financial and Technical Cooperation with Europe [Electronic Resource] – Mode of Access: www.mfa.gov.cy/mfa/mfa.nsf – Last Access: 09.02.2019.

13. Güney A. Müftüler-Bac M. The European Union and the Cyprus Problem 1961-2003 / A. Güney, M. Müftüler-Bac // Middle East Studies. – 2005. – Vol. 41. – No. 2. – P. 281-293.

14. Johnson R. British Imperialism / R. Johnson. – London: Palgrave Macmillan, 2003. – 283 p.

15. Ker-Lindsay J. A Difficult Transition to a New Relationship: Britain and Cyprus in the European Union / J. Ker-Lindsay // Journal of Contemporary European Studies. – 2007. – Vol. 15. – № 2. – P. 185-200.

16. Kyris G. The European Union and the Cyprus Problem: a story of limited impetus / G. Kyris // *Eastern Journal of European Studies*. – 2012. – Vol. 3. – Issue 1. – P. 87-99.

17. Luxembourg European Council, 12 and 13 December, 1997. Presidency Conclusion. – [Electronic Resource] – Mode of Access: europa.eu/rapid/press-release_DOC-97-24_en.pdf – Last Access: 09.02.2019.

18. Martin N. Security and the Turkey-EU Accession Process. Norms, Reforms and the Cyprus Issue / N. Martin. – London: Palgrave Macmillan, 2015. – 268 p.

19. Nugent N. EU Enlargement and «the Cyprus Problem» / N. Nugent // *Journal of Common Market Studies*. – 2000. – Vol. 38. – №. 1. – P. 131-150.

20. Perikleous K. The Cyprus Referendum. A Divided Island and the Challenge of the Annan Plan / K. Perikleous. – London: I.B. Tauris, 2009. – 430 p.

21. Press Release Regarding the Turkish Views on the EU Membership of Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus. November 11, 1998. – [Electronic Resource] – Mode of Access: http://www.mfa.gov.tr/press-release-regarding-the-turkish-views-on-the-eu-membership-of-greek-cypriot-administration-of-southern-cyprus_-_br__unofficial-translation__br_november-11_-1998-.en.mfa – Last Access: 09.02.2019.

22. Recommendation 734 (1974) on the situation in Cyprus and in the Eastern Mediterranean area // *European Stand on the Cyprus Problem*. – Nicosia, 1998. – P. 12.

23. Resolution 573 (1974) on the situation in Cyprus and in the Eastern Mediterranean area // *European Stand on the Cyprus Problem*. – Nicosia, 1998. – P. 9-10.

24. Sepos A. The Europeanization of Cyprus. Polity, Policies, and Politics / A. Sepos. – London: Palgrave Macmillan, 2008. – 211 p.

25. Sjursen H., Smith K.E. Justifying EU Foreign Policy: the Logic Understanding EU Enlargement / H. Sjursen, K.E. Smith // *Rethinking European*

Union Foreign Policy / ed. by Ben Tonra, Thomas Christiansen. – Manchester: Manchester University Press, 2004. – P. 126-141.

26. Statement by Enlargement Commissioner Günter Verheugen on Cyprus. Brussels, September 6, 2001. IP/01/1245. [Electronic Resource] – Mode of Access: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-01-1245_en.htm – Last Access: 09.02.2019

27. Stavridis S. Double Standards, Ethics and Democratic Principles in Foreign Policy: The European Union and the Cyprus Problem / S. Stavridis // *Mediterranean Politics*. – London, 1999. – P. 95-112.

28. Talmon S. The Cyprus Question before the European Court of Justice / S. Talmon // *European Journal of the International Law*. – 2001. – № 2.

29. The European Council at Corfu, June 24-25, 1994 // *Bulletin of the European Commission*. – 1994. – №. 6. – P. 7-20.

References:

1. Humenyuk B.I. (2004). Kiprs`ke pytannya: shlyax do vyrishennya (problemy ta perspektyvy) *Ukrayina dyplomatychna*, 4, p. 418-444.

2. Val', M., Koppiters, B. & Jemerson, M. (2005). *Evropeizacija i razreshenie konfliktov: konkretnye issledovanija evropejskoj periferii*. M.: Ves` Mir

3. Koval`s`kyj, S.V. (2006). Kiprs`kyj dosvid yevrointehracyi (1970-1980-ti rr.). *Vsesvitnya istoriya ta actual`ni problemy mizhnarodnyx vidnosyn*, 2, p. 86-89.

4. Tronina, O.V. (2003). Kiprs`kyj konflikt: istoryko-politologichnyj analiz. *Naukovyj Visnyk Dyplomatychnoyi Akademiyi Ukrayiny*, 8, p. 144-151.

5. Yasirova Yu.F. (2017) *Partijna systema Respubliky Kipr v umovax yevrointehracyi*. Dysertaciya na zdobuttya stupenya kandydata politychnyx nauk. Mariupol`.

6. Additional Protocol to the Agreement establishing an Association between the European Economic Community and Turkey following the enlargement of the European Union, 30.09.2005 (2005) *Official Journal of the European Union*. p. 58-68.

7. Agenda 2000. For a Stronger and Wider Union. July 15, 1997. (1997). *Bulletin of the European Union. Supplement 5/97*. Retrieved from https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-history/agenda-2000/com97-2000_en.pdf.
8. *Agreement Establishing an Association between the European Economic Community and the Republic of Cyprus* (1993). Retrieved from <https://wits.worldbank.org/GPTAD/PDF/archive/EC-Cyprus.pdf>.
9. *Commissioner Günter Verheugen in Cyprus to support UN proximity talks and to praise the country's progress towards enlargement*, Brussels March 22, 2000. IP/00/285 (2000). Retrieved from http://europa.eu/rapid/press-release_IP-00-285_en.htm.
10. *Cyprus and the EU. The Embassy of the Republic of Cyprus in Rome* (2007). Retrieved from http://www.mfa.gov.cy/mfa/embassies/embassy_rome.nsf/DMLcyeu_en/DMLcyeu_en
11. *European Commission, Commission Proposes Comprehensive Measures to end Isolation of the Turkish Cypriot Community, Brussels, July 7, 2004*, IP/04/857 (2004) Retrieved from http://europa.eu/rapid/press-release_IP-04-857_en.pdf
12. *Financial and Technical Cooperation with the Europe* (2010) Retrieved from www.mfa.gov.cy/mfa/mfa.nsf
13. Güney, A., Müftüler-Bac, M. (2005) The European Union and the Cyprus Problem 1961-2003. *Middle East Studies*, 2 (41), p. 281-293.
14. Johnson, R. (2003) *British Imperialism*. London: Palgrave Macmillan
15. Ker-Lindsay, J. (2007) A Difficult Transition to a New Relationship: Britain and Cyprus in the European Union. *Journal of Contemporary European Studies*, 2 (15) p. 185-200.
16. Kyris, G. (2012). The European Union and the Cyprus Problem: a story of limited impetus. *Eastern Journal of European Studies*, 1 (3), p. 87-99.
17. *Luxembourg European Council, 12 and 13 December, 1997, Presidency Conclusion*. (1997) Retrieved from europa.eu/rapid/press-release_DOC-97-24_en.pdf

18. Martin, N. (2015). *Security and the Turkey-EU Accession Process. Norms, Reforms and the Cyprus Issue*. London: Palgrave Macmillan.
19. Nugent, N. (2000). EU Enlargement and “the Cyprus Problem”. *Journal of Common Market Studies*, 1 (38), p. 131-150.
20. Perikleous, K. (2009). *The Cyprus Referendum. A Divided Island and the Challenge of the Annan Plan*. London: I.B. Tauris.
21. *Press Release Regarding the Turkish Views on the EU Membership of Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus. November 11, 1998*. (1998). Retrieved from http://www.mfa.gov.tr/press-release-regarding-the-turkish-views-on-the-eu-membership-of-greek-cypriot-administration-of-southern-cyprus_-_br__unofficial-translation__br_november-11_-1998-.en.mfa
22. Recommendation 734 (1974) on the situation in Cyprus and in the Eastern Mediterranean area (1998). In *European Stand on the Cyprus Problem*. Nicosia
23. Resolution 573 (1974) on the situation in Cyprus and in the Eastern Mediterranean area (1998). In *European Stand on the Cyprus Problem*. Nicosia
24. Sepos, A. (2008) *The Europeanization of Cyprus. Polity, Policies, and Politics*. London: Palgrave Macmillan
25. Sjurssen, H., Smith, K.E. (2004). Justifying EU Foreign Policy: the Logic Understanding EU Enlargement. In Ben Tonra, Thomas Christiansen (Ed.) *Rethinking European Union Foreign Policy*. (pp. 126-141). Manchester: Manchester University Press
26. *Statement by Enlargement Commissioner Günter Verheugen on Cyprus*. Brussels, September 6, 2001. IP/01/1245. (2001). Retrieved from http://europa.eu/rapid/press-release_IP-01-1245_en.htm
27. Stavridis, S. (1999). Double Standards, Ethics and Democratic Principles in Foreign Policy: The European Union and the Cyprus Problem. In *Mediterranean Politics*. (pp. 95-112). London
28. Talmon. S. (2001). The Cyprus Question before the European Court of Justice. *European Journal of the International Law*, 2, p. 727-750.

29. The European Council at Corfu, June 24-25, 1994 (1994) *Bulletin of the European Commission*, 6, p. 7-20.

Stanislav Kovalskyi,

PhD (History), Associate Professor
Odessa I.I. Mechnikov National University

THE CYPRUS QUESTION IN THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES (1960-2004)

***Abstract.** The article is devoted to the Cyprus issue in the context of the European integration processes from the Republic's independence till the accession of Cyprus to the European Union in 2004. Forms and stages of Cyprus' integration policy were revealed in the article. The European integration was the main idea of the Cyprus history in the late 20th century and at the early 21th century. Therefore, the mentioned aspect became the subject of this research. Two lead strategies of the Cyprus policy towards European Communities were identified. The first one was the association within the framework of the customs union as a lead Cyprus policy in 1970-1980th. The second strategy was based on the principles of full membership in the European Union. The latter was occurring in the post Cold war era and had been succeeded in 2004.*

The home and foreign problems, formed so called Cyprus question, were characterized in the paper. Ethnic conflict's consequences, artificial territorial division, unfinished peacekeeping operation were obstructing the European goal of the Cyprus Republic. European Commission considered Cyprus to be adjusted to the European high standards. Due to Greek Cypriot's hard work for the juridical implementations and social and economic adaptations Cyprus was accepted to the EU. In the 1990s the European Union proposed its own way to maintain the Cyprus problem by proceeding intercommunion negotiations and UN Resolutions. This EU's activity was failed in many points that was reflected in the paper.

The British, Greek and Turkish opinion about the Cyprus integration was analyzed. The politic reaction of Greece and Turkey was also in the focus of view. An attention was paid to the Turkish community of Cyprus as a separated problem. The change of Turks Cypriots` status during integration policy of Cyprus was a prominent feature in attempting to solve Cyprus dispute. The Cyprus question is affecting the Turkish European policy badly. Therefore, this problem remains actual for the European history.

Key words: *European Union, Cyprus, integration processes, Turkey, Agenda 2000, 2004 enlargement of the EU.*

Надійшла до редколегії 27.01.2019